

Urednikov uvod: sistemi dominacije, njihova morala in etika

V zadnji številki 19. letnika (leto 2003) objavljamo skupaj osem izvirnih člankov slovenskih avtorjev, urejenih v dva tematska sklopa. Najprej so podani štirje članki, ki podajajo novejšje izsledke o uspehih in napakah vladanja v ožji politiki in na trgu. Temu sledi tematski sklop še štirih člankov, kjer se avtorji ukvarjajo z vprašanji spreminjanja vrednot, natančneje, s spremembami etike in morale na dveh različnih področjih človeške dejavnosti, v sferi sodobnih religijskih praks in v komuniciranju preko svetovnega spleta.

Branje v reviji se tokrat pričinja s preglednim člankom o novejšem razvoju v proučevanju pomena socialnih omrežij za politično delovanje (Hajdeja Iglíč). Avtorica, z veliko mero poznavanja glavnih raziskovalnih idej in dosežkov na tem področju, prede tekočo zgodbo o tem, kako se postopno seli in pogloblja sociološka radovednost glede pomena socialnih omrežij za politično participacijo ljudi. Prikaže glavne zamisli in rezultate klasičnega, relativno togega strukturnega pristopa, ki pa ga vse bolj nadomešča proučevanje začasnih strukturnih prvin začetnih faz političnega delovanja (izbor akcij, porajanje in širjenje gibanj, pridobivanje privržencev), odvisnih od interaktivne dinamike vpletenih ljudi in od njihovih preferenc ter procesov odločanja. V drugem prispevku avtor (Matevž Tomšič), ki je pred kratkim v tej reviji že objavil splošnejši članek o politični stabilnosti kot stanju razvite demokracije (glej št. 42), pogloblja razumevanje osnov demokracije tako, da se načrtno loteva glavnih treh tipov dejavnikov, primernih za stabilizacijo demokracije nekega političnega sistema (interni, eksterni in internacionalni dejavniki, glede na politični sistem). Osredotoča se na kontekst postsocialističnih družb vzhodne in srednje Evrope.

Če sta uvodna članka prvega tematskega sklopa usmerjena bolj v polje skupnega (političnega) delovanja in se ukvarjata s porajanjem na eni ter obvladovanjem tovrstne moči na drugi strani, bi lahko rekli, da se naslednja dva članka nahajata bolj v polju zasebnega (tržnega) delovanja. Ukvarjata se z boljšim organiziranjem poslovne moči na eni in omejevanjem zlorab tovrstne moči na drugi strani. V prvem od njiju se avtorja (Klement Podnar in Miro Kline) lotita napornega teoretskega razmejevanja šestih živih polj organizacijskega komuniciranja, ki relativno prekrivajoče sobivajo znotraj univerzitetnih programov komunikološkega poučevanja in raziskovanja. Avtorja predlagata integrativno, holistično gledanje na pridobljeno znanje, ki ga zarišeta in poimenujeta za korporativno komuniciranje. V naslednjem članku se avtorica (Zdenka Šadl) kritično loti razčlenjevanja strukturnih pogojev prevladujočega storitvenega dela v profitno naravnem tržnem gospodarstvu, v njem pa zavrača enostransko vzpodbujanje potrošništva za vsako ceno. S številnimi primeri in analogijami pokaže, da lahko za pojasnjevanje pretirane komodifikacije čustev v opravljanju storitvenega dela (prisiljen nasmeš storitvenih delavcev oziroma delavk) še vedno ustrezno uporabimo Marxov pojem (ekonomske) alienacije.

V tematskem sklopu z naslovom "Diferenciacija etike in morale" avtorje zanimajo razlike med izvorno zasnovano moralo in prakticirajočo moralo; prva dva članka se ukvarjata s katoliško moralo, druga dva pa z etičnimi razsežnostmi komuniciranja na svetovnem spletu. V prvem članku avtorja (Sergej Flere, Miran Lavrič) na vzorcu mariborskih študentov raziskujeta strukturo dejanske katoliške morale v Sloveniji. Ugotovljata, da med ljudmi, v njihovih vrednotah ter vedenju, prihaja do cepljenja morale na evangelijski in katekizemski del, pri čemer se slednji značilno povezuje z avtoritarnostjo; družbena posledica takšnega procesa naj bi bilo postopno izgubljanje moralne avtoritete cerkve. Ta zanimiva empirična ugotovitev, ki kar dobro sovпада z davno Rokeachevo ugotovitvijo, veljavno za ameriško prebivalstvo, da je hipokrizija omenjene vrste (močnejša katekizemska pripadnost veri, večja brezbriznost ali celo netoleranca do drugih) globoko vsajena v vsako organizirano cerkev kot institucijo (Milton Rokeach: Faith, Hope, and Bigotry; *Psychology Today*, april 1970, str. 33 - 58), se na svojevrsten način morda potrjuje tudi v naslednjem članku. V njem avtorica (Lucija Mulej) poroča o rezultatih svojega etnografskega opazovanja obiskovalcev katoliškega romarskega simbola na Slovenskem, kapelice Marija Pomagaj na Brezjah. Glede na vedenje opazovanih ljudi loči štiri tipe obiskovalcev, od bolj zamaknjenih in nedostopnih do bolj vedenjsko odprtih, iz česar sklepa, da se med verniki poleg kolektivnih oblik čaščenja verskih simbolov prebijajo v ospredje tudi bolj individualizirane verovanjske prakse.

V zadnjih dveh člankih se selimo na sodobni medij, na internet. Avtorja prvega članka (Gregor Petrič) nadvse zanima, ali se v spletnih predstavitvenih straneh še vedno ohranja izvorna etika hiperteksta, izpred dobrega desetletja, ki je bila izrecno demokratično zasnovana in naravnana. Anketiral je (še kar posplošljiv) vzorec avtorjev slovenskih spletnih mest in s korektno empirično analizo ugotovil, da je izvorna etika hiperteksta, ki na primer daje velik poudarek kakovostnim asociativnim povezavam, zaradi različnih razlogov, še vedno (vsaj) latentno prisotna pri dobri polovici avtorsko aktivne populacije. Kot protiutež tem ugotovitvam je v poslednjem članku te številke pod drobnogled vzeta rekreacijska kultura klepetalnic (IRC) in diskusijskih forumov na svetovnem spletu. Avtor (Tadej Praprotnik) v teh oblikah sproščenega komuniciranja nedvoumno, z mnogimi primeri, ugotavlja dominantno prisotnost odkritega ali prikritega moškega seksizma. Potrdi pa tudi že omenjeno spoznanje, da spontanost ohranja stereotipe, z avtorjevimi besedami, na internetu gre le za ekstenzijo siceršnje "kulture". Namreč, moški udeleženci spletnega komuniciranja se, paradoksalno, pri zaščiti svojih pravic do odkritega govora, polnega saksizmov, največkrat sklicujejo prav na to, da je internet svoboden, necenzuriran prostor.

Če se malo bolj od daleč ozremo na pravkar opisane članke, objavljene v tej številki, bi po bourdieuevsko lahko rekli naslednje: slovenske sociologe različnih provinc neustavljivo privlači proučevanje sistemov dominacije, bodisi v *polju (dejanja, viri moči)*, kjer so ti sistemi bolj inštitucionalizirani, trajnejši, jasneje strukturirani in lažje berljivi, bodisi v *habitusu (vrednote, kulturne reprezentacije)*, kjer so ti sistemi manj inštitucionalizirani, bolj nestalni, manj razvidno strukturirani in težje berljivi. Razlike med omenjenima pristopoma, med usmeritvijo na strukture in med usmeritvijo na kulturne

reprezentacije z oporišči v teh strukturah, seveda so, a te razlike ne morejo povsem prikriti globlje podobnosti pri piscih - ta razodeva ne le zanimanje, ampak tudi določeno nelagodje s tem ali onim sistemom dominacije. Nelagodje te vrste je v bistvu spočelo sociologijo, je pa v njem še vedno precej zgodovinske enigmatičnosti, saj rešitev dilem glede legitimnosti raznih sistemov dominacije, ki bojevito tekmujejo za prvenstvo lastnih kulturnih reprezentacij, nasploh ni enostavna naloga. Videli smo, da več spontanosti še ne odnaša dominacije, ampak jo zgolj restavrira na nezavedni ravni, v stereotipih. Ali pa, da tudi razkroj monolitnih sistemov tradicionalne dominacije samih sistemov ne ukinja, čeprav jih proliferira in relativizira. Zmanjšanje težav z omenjenim nelagodjem je po mojem nasploh še vedno smisel sociologije, tudi sodobne, tako konceptualne kot empirične, vendar je težišče raziskovanja prej v širši percepciji nelagodja samega in v sprotne *reševanju* dilem, ki ga spremljajo, ne pa v kakšni končni *rešitvi*. Pisci mnogih člankov iz te številke so obenem lepo pokazali, zlasti tam, kjer pojasnjujejo, da je omejevalna struktura tudi posledica socialnega mreženja ali žive interakcije, ne pa le formalnih inštitucij, da je med kvalitativnim in kvantitativnim pristopom manj razlike kakor smo to običajno pripravljeno priznati.

Med knjižnimi recenzijami boste tokrat naleteli na bogato žetev, na kolegialne ocene preko dvajsetih zanimivih knjig (uredil Boštjan Šaver). Vestni slovenski bibliografi pa so v zadnjih štirih mesecih zabeležili preko trideset člankov in sestavkov domačih "socioloških" avtorjev, objavljenih v tujini (pripravil Janez Jug). Naj se, končno, ob izteku uspešnega uredniškega leta na tem mestu zahvalim vsem avtorjem za poslane članke, številnim recenzentom za neprecenljivo in požrtvovalno kolegialno delo, ki je dvignilo raven objav, sourednikom, članom uredniškega odbora in pridruženim svetovalnim urednikom pa za njihovo dragoceno sodelovanje.

Anton Kramberger, urednik